

© С. О. Юшкова
(Горлівка)

СИНТАКСИЧНИЙ СПОСІБ УТВОРЕННЯ РЕЦИПРОКАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена вивченню реципрокальних дієслів, що утворюються шляхом додавання до дієслова спеціалізованого анафоричного взаємного займенника. Встановлюються синтаксичні підтипи реципрокальних дієслів, надається їхня кількісна характеристика. Вивчаються структурні особливості реципрокальних конструкцій у німецькій та українській мовах. Визначається частотність синтаксичних реципрокальних конструкцій у художній літературі обох мов. Виявляються особливості функціонування німецьких та українських синтаксичних реципрокальних дієслів.

Ключові слова: реципрокальне дієслово, реципрокальна конструкція, взаємний займенник, актант, суб'єкт.

С. А. ЮШКОВА. СИНТАКСИЧЕСКИЙ СПОСОБ ОБРАЗОВАНИЯ РЕЦИПРОКАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ В НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена изучению реципрокальных глаголов, которые образуются путём прибавления к глаголу специализированного анафорического местоимения. Устанавливаются синтаксические подтипы реципрокальных глаголов, приводится их количественная характеристика. Изучаются структурные особенности реципрокальных конструкций в немецком и украинском языках. В статье определяется частотность синтаксических реципрокальных конструкций в художественной литературе двух языков. Устанавливаются особенности функционирования немецких и украинских синтаксических реципрокальных глаголов.

Ключевые слова: реципрокальный глагол, реципрокальная конструкция, взаимное местоимение, актант, субъект.

S. A. YUSHKOVA. SYNTACTICAL METHOD OF FORMATION OF RECIPROCAL VERBS IN GERMAN AND UKRAINIAN

The article deals with the study of reciprocal verbs which are built up by means of adding specialized anaphora reciprocal pronoun to the verb. The syntactical subtypes of reciprocal verbs have been revealed, quantitative characterization of these verbs has been given. The structural features of reciprocal constructions in German and Ukrainian have been studied. The frequency of syntactical reciprocal constructions in fiction of both languages has been determined. The functional peculiarities of German and Ukrainian syntactical reciprocal verbs have been revealed.

Key words: reciprocal verb, reciprocal construction, reciprocal pronoun, actant, subject.

1. Вступ. Предметом даної статті є реципрокальні дієслова німецької та української мов.

Реципрокальними називаються дієслова (далі – РецД), які позначають взаємну (симетричну) дію суб'єкта й об'єкта відносно один одного, наприклад:

(1) нім. *sich lieben* 'любитися', тобто 'любити один одного', *sich küssen* 'цілуватися', тобто 'цілувати один одного', *sich raufen* 'битися', тобто 'бити один одного';

(2) укр. *обніматися*, тобто 'обнімати один одного', *цілуватися*, *бачитися* тощо.

Реципрокальні дієслова та їхні конструкції досліджувалися в багатьох мовах: в українській (К. Г. Городенська (Городенська, 1981), А. П. Загнітко (Загнітко, 2001),

М. В. Кравченко (Кравченко, 1996), Р. П. Михайлик (Михайлик, 1995)), у російській (В. П. Недеялков (Недеялков, 2004), Ю. П. Князев (Князев, 2007), О. О. Холодович (Холодович, 1979), Н. О. Янко-Триницька (Янко-Триницькая, 1962)), білоруській (Л. О. Антонюк (Антонюк, 1978), М. Т. Ковальова (Ковалёва, 1967), О. Е. Міхневич (Михневич, 1978)), німецькій (Ш. Р. Басиров (Басиров, 2004), В. Д. Девкін (Девкин, 1952), J. Buscha (Buscha, 1982), G. Helbig (Helbig, 1984), G. Stötzel (Stötzel, 1970)), англійській (Е. Ш. Генюшене (Генюшене, 1975, 1983)), болгарській (Б. Ю. Норман (Норман, 1972)) та в ін.

Реципрокальні дієслова є своєрідним явищем у дієслівній системі мови. Надзвичайний стан цих дієслів зумовлений складним переплетінням у них багатьох явищ морфології, синтаксису, лексики й словотвору (Генюшене 1983: 5).

РецД розглядаються в складі утворених ними реципрокальних конструкцій (далі – РецК). *Реципрокальними* в роботі називаються конструкції, які позначають ситуацію з двома учасниками (актантами), кожен з яких водночас є суб'єктом дії та об'єктом цієї дії. Пор.:

(3) нім. *Sie (Rita und Rolf) sprachen laut und lustig miteinander* 'Вони (Ріта і Рольф) розмовляли один з одним голосно і весело' = *Rita sprach mit Rolf laut und lustig* 'Ріта розмовляла з Рольфом голосно і весело' + *Rolf sprach mit Rita laut und lustig* 'Рольф розмовляв з Рітою голосно і весело';

(4) укр. *Двоє людей чоломкаються, як батько й син* = *Одна людина чоломкає другу* + *Друга людина чоломкає першу*.

2. Матеріал дослідження. Матеріалом статті послужили РецД, отримані шляхом суцільної вибірки з тлумачних і перекладних словників німецької (див. список лексикографічних джерел). Матеріал дослідження складає 567 одиниць в німецькій мові та 906 одиниць в українській.

РецК отримані методом суцільної вибірки з творів німецької та української художньої літератури ХХ століття. Корпус текстової вибірки РецК складає 2275 прикладів у німецькій мові та 2524 приклади в українській.

3. Способи утворення РецД. Аналіз структури РецД і засобів вираження реципрокального значення дозволив виділити три способи утворення РецД у німецькій та українській мовах:

- 1) морфологічний спосіб;
- 2) лексико-семантичний спосіб;

3) синтаксичний спосіб.

В роботі розглядається тільки синтаксичний спосіб утворення РецД у німецькій та українській мовах, до якого належать дієслівні лексеми, що утворюються шляхом додавання до дієслова спеціалізованого анафоричного взаємного займенника, у німецькій мові – займенника *einander* ‘один одного’ (*einander erzählen* ‘розповідати один одному’; *einander helfen* ‘допомагати один одному’ тощо) або шляхом поєднання цього займенника з прийменниками (*miteinander* ‘один з одним’, *aufeinander* ‘один на одного’, *gegeneinander* ‘один проти одного’ тощо) (Wiemer 2007: 468).

В українській мові синтаксичні РецД утворюються аналогічно, тобто до дієслова додається взаємний займенник *один одного* (*кохати один одного*; *бачити один одного*; *ненавидіти один одного* тощо) або обставинні звороти *між собою*, *поміж* (*проміж*) *себе* (*гризтися між собою*; *зглядатися поміж себе*).

На підставі сполучуваності дієслова з різними займенниками синтаксичні РецД німецької мови розділяються на 15 підтипів, а в українській мові – на 20 підтипів. Обсяг синтаксичних РецД у художніх текстах досліджуваних мов неоднаковий. Так, кількість РецК із синтаксичним реципроком у німецькій мові (1136 од.) майже у два рази перевищує кількість РецК української мови (686 од.).

У текстах німецької художньої літератури найбільш частотними є синтаксичні РецК із взаємним займенником *einander* та його прийменниковими варіантами (*miteinander*, *nebeneinander* і т.д.) (1124 РецК), а в художніх творах української мови – РецК із взаємним займенником *один одного* (619 РецК). Пор.:

(5) нім. ... *die meisten verstanden einander kaum* ‘... більшість (людей) ледь розуміли один одного’;

(6) нім. *Die Eltern sprachen unverbindlich miteinander und mit mir* ‘Батьки розмовляли холодно один з одним і зі мною’;

(7) укр. *Дві живі істоти дивилися одна на одну, око в око*;

(8) укр. *Наче б не хотіли зустрічатися одна з одною і стрімголов розбігались поміж хатами, щоб швидше вирватись у поле і десь загубитись в ньому*.

Найменш вживаною в текстах німецької художньої літератури є аналітична конструкція *einer den anderen* ‘один одного’ (12 РецК). Наприклад:

(9) нім. *Sie widersprechen einer dem anderen* ‘Вони суперечать один одному’.

Обставинний зворот *між собою* відзначений в 53 РецК української мови, що становить 2,5% у загальному корпусі досліджених РецК:

(10) укр. *І дивилися полки один на одного, лиш стрільці перестрілювалися між собою, і так було до вечора.*

Найменш вживаними в українській мові є обставинні звороти *поміж себе (собою)* і *проміж себе*, які зустрічаються тільки в 9 РецК і 5 РецК відповідно:

(11) укр. *Насамперед обіт мирності, бо пастухи починали сваритися поміж собою, лаятися за кожну дрібницю, доходило часом і до бійки;*

(12) укр. *Не те що про своє вугілля не вигукували, а навіть проміж себе не перемовлялись.*

4. Особливості функціонування німецьких синтаксичних РецД із взаємним займенником *einander* і зворотом *einer den anderen*. Найпоширенішим типом синтаксичного реципрока в художній літературі німецької мови є РецК із взаємним займенником *einander* ‘один одного’ (1124 РецК).

Взаємний займенник *einander* виник у середньовісній німецькій мові (12-15 ст.) з більш ранньої форми *ein andar* ‘один одного’, обидві частини якого згодом з’єдналися в один займенник. Відтоді цей займенник почав конкурувати з *sich* у вираженні реципрокальності (Недялков 2004: 356; Wiemer 2007: 478-479).

Взаємний займенник *einander* є синтаксично універсальнішим у порівнянні з реципрокальним займенником *sich* і водночас може сполучатися з багатьма прийменниками (*aneinander, aufeinander, auseinander, beieinander, ineinander, gegeneinander, übereinander* тощо). Наприклад:

(13) *Sie haben miteinander angestoßen* ‘Вони зіштовхнулися один з одним’;

(14) *Sie warten aufeinander* ‘Вони очікують один одного’.

Основними структурними особливостями РецК із взаємним займенником *einander* є такі:

1. Незмінюваність взаємного займенника *einander* за родом;

2. Здатність займенника *einander* вживатися декілька разів у тій самій конструкції, залежно від синтаксичного керування дієслова. Наприклад:

(15) *Sie erzählten einander übereinander* ‘Вони розповідали один одному один про одного’.

3. Прийменник може займати препозицію у складі займенника *einander* (*zueinander, aneinander, voreinander* тощо), або вживатися окремо від дієслова (*beieinander halten* ‘триматися один біля одного’; *ineinander schieben* ‘підшовхувати один

в одного’; *zueinander ordnen* ‘упорядковуватися’ тощо). Значення сполучення *прийменник* + *einander* визначається семантикою дієслова.

Незважаючи на широку дистрибуцію взаємного займенника *einander*, існують певні обмеження на його вживання в РецК:

1) Взаємний займенник *einander* не сполучається у нормативній німецькій мові із займенниками *sich* і *gegenseitig*. Не можна сказати (16) **Sie wuschen sich einander* ‘Вони мили один одного’; (17) **Sie schadeten einander gegenseitig* ‘Вони шкодили один одному взаємно’. Заборона на одночасне вживання *einander* та займенників *sich* і/або *gegenseitig* зумовлюється тим, що останні вже самі по собі надають дієслову значення реципрокальності.

Додамо, що на думку В. П. Недялкова в сучасній німецькій мові спільне вживання *einander* і *sich* не є нормативним і зустрічається лише в розмовному стилі (Недялков 2004: 356);

2) Займенник *einander* не вживається в конструкціях, у яких кількість учасників взаємоспрямованої дії менше двох, пор.:

(18) нім. *Hans und Maria küssen einander* ‘Ганс і Марія цілують один одного’, але неправильно: (19) **Marta küßt einander* ‘Марта цілує один одного’;

3) Взаємний займенник *einander* використовується переважно в писемній мові й належить до підвищеного літературного стилю (Недялков 2004: 357).

Синонімом до взаємного займенника *einander* вважається зворот *einer den anderen* ‘один одного’, що складається з неозначеного артикля *einer*, означеного артикля *den* і прикметника *ander*. У текстах німецької художньої літератури цей зворот зустрічається рідко (7 прикладів або 0,3%). Наприклад:

(20) *Nach seiner Ankunft in Kossin hatten sie einer den anderen in den ersten Tag gefragt...* ‘Після його прибуття в Коссін, у перший день вони запитували один одного...’.

Відзначимо, що зворот *einer den anderen* може вживатися замість *einander*, якщо реципрокальність необхідно виразити точніше. Наприклад:

(21) *Sie widersprechen einer dem anderen* ‘Вони суперечать один одному’.

Відмінкове керування двох компонентів звороту (артикля й прикметника) зумовлено семантикою дієслова. Так, із РецК (21) видно, що перший елемент звороту (*einer*) вживається в називному відмінку, а другий (*dem anderen*) – у давальному, тому

що семантика дієслова *j-m widersprechen* ‘заперечувати, суперечити кому-небудь’ потребує вживання другого актанта в давальному відмінку.

Якщо симетричні актанти РецК позначають референтів жіночого роду, тоді зворот має форму *eine die andere*:

(22) *Die Mädchen waschen eine die andere* ‘Дівчинки миють одна одну’.

Відзначимо, що перший компонент не змінюється за відмінками, тобто він завжди вживається в називному відмінку.

5. Особливості функціонування українських РецК із взаємним займенником *один одного* та обставинними зворотами *між собою, поміж себе, проміж себе*.

Синтаксичні РецД із взаємним займенником *один одного* є найпоширенішим типом синтаксичного реципрока в українській художній літературі. У загальному корпусі досліджених РецК відзначено 619 РецК зі взаємним займенником *один одного*.

У РецК взаємний займенник *один одного* виконує службову функцію. Скорочуючи мовні засоби, він допомагає уникати повторного найменування суб’єктів, що виступають у ролі об’єктів один щодо одного. Анафоричний взаємний займенник може сполучатися із прийменниками типу *один з одним, один на одному, один проти одного* (Сучасна українська літературна мова 1993: 68-71):

(23) *Кинулись один від одного, поодхилилися*.

Головними структурними і граматичними особливостями взаємного займенника *один одного* є такі:

1. Двокомпонентність, тобто взаємний займенник *один одного* складається із двох несамотійних частин;

2. Незмінюваність за відмінками першого компонента, який завжди вживається в називному відмінку;

3. Відмінюваність другого компонента, що зумовлюється синтаксичним керуванням дієслова (*бити кого-н./один одного; кричати кому-н./один одному; любитися ким-н./один одним* тощо). У випадку вживання дієслова з прийменником, відповідний прийменник ставиться перед другим компонентом займенника (*летіти один до одного; закохатися один в одного* тощо);

4. Фіксоване розташування компонентів займенника *один* щодо *одного*: першим виступає незмінний компонент (*один*), а другим – змінюваний (*одного, одному* тощо), а не навпаки.

Відсутність у взаємного займенника *один одного* називного відмінка й, відповідно, неможливість виступати в ролі підмета, тому цей займенник може виступати лише в ролі додатка або обставини.

Необхідно також зазначити, що на відміну від російського взаємного займенника *друг друга*, в українській мові займенник *один одного* змінюється за родами, пор.:

(24) рос. *Сёстры (братья) обнялись друг с другом крепко, прощаясь навсегда;*

(25) укр. *Сестри (брати) обнялися одна з одною (один з одним) міцно, коли прощалися назавжди.*

Додамо, що українській займенник *один одного* на кшталт російського *друг друга* в називному та знахідному відмінках займає центральніше місце в системі мови, ніж його опозиція в називному та місцевому відмінках (Радзиховская 2005: 86):

(26) укр. *Вони думали один про одного*; рос. *они думали друг о друге.*

Незважаючи на широку дистрибуцію взаємного займенника *один одного*, існують певні обмеження на його вживання в РецК:

1) взаємний займенник *один одного* не сполучається з деякими взаємозворотними дієсловами. Не можна сказати (27) **Вони кусаються (цілуються) один з одним*. Заборона на вживання цього займенника зумовлена наявністю у структурі значеннєвого дієслова рефлексивного показника (РП) *-ся*, який сам вже надає дієслову значення реципрокальності;

2) займенник *один одного* не вживається в РецК, симетричні актанти яких мають однакове морфологічне оформлення, тобто займають позицію підмета й виражаються різнолексемними актантами;

3) займенник *один одного* не припускає менш ніж двох учасників взаємоспрямованої дії, пор.:

(28) *Ольговичі між собою знов розсварилися*, але неправильно: (29) **Ольгович розсварився один з одним*.

Синонімічним взаємному займеннику *один одного* є обставинний зворот *між собою*, що складається із прийменника *між* і займенника *себе*. У досліджуваному корпусі РецК цей зворот вживається в 53 РецК.

Обставинний зворот *між собою* може вживатися з морфологічними РецД, що позначають фізичні та психічні взаємовідносини людей (*битися, скубтися* тощо), тривалу багатоактну дію людей, пов'язану з обміном певною інформацією (*перетисуватися, передзвонюватися* тощо) (Клименко 1998: 103-104):

(30) *Але про це вони ніколи не говорили між собою.*

В українській мові зафіксовано також приклади, в яких суб'єктом дії виступають імена-неістоти:

(31) *Гострий меч і гострий розум вживаються між собою.*

Обставинний зворот *між собою* займає позицію другого учасника симетричного відношення й підкреслює те, що кількість учасників описуваної ситуації обмежується названими в цій конструкції. Так, у РецК (32) *І хоч зараз кесар і імператор Никифор посварилися між собою, дивиться він не на Київ, а на Константинополь* підкреслюється, що кесар та імператор посварилися саме між собою, а не з ким-небудь ще.

Обставинний зворот *між собою* може вживатися в конструкції не тільки з двома, але й з більшою кількістю учасників:

(33) *Як звичайно буває в поїзді, всі в купе зразу перезнайомилися між собою.*

Якщо взаємно-зворотне дієслово позначає дію, в якій беруть участь тільки два учасники, то вживання звороту *між собою* виявляється зайвим, тому неправильно буде сказати: (34) **Двоє одружились/поцілувались між собою.*

Якщо в РецК відсутні обмеження на кількість учасників, то вживання обставинного звороту *між собою* допускається, і тому прийменниковий займенник *між собою* використовується без обмежень з мультиплікативними дієсловами на зразок *пересваритися, перегризтися*. Наприклад:

(35) *Пани комісари засльозено презиралися між собою.*

Синтаксичні РецД з обставинним зворотом *між собою* є синонімічними РецД з обставинним зворотом *поміж себе*. Відзначимо, що прийменники *поміж* і *проміж*, що входять до складу взаємних зворотів *поміж себе* та *проміж себе*, є вторинними щодо простого прийменника *між* і належать до темпоральних прийменників української мови. Ці прийменники є складними та утворюються за допомогою двох первинних прийменників: *по+між* і *про+між*. РецК із прийменниковим зворотом *поміж себе* є мало вживаними в текстах української художньої літератури й представлені лише 9 прикладами:

(36) *...татари джеркотіли поміж собою.*

У наведених РецК зворот *поміж себе* допускає заміну на синонімічний прийменниковий займенник *між собою* без граматичного та семантичного порушення конструкції:

(37) *Отам зараз гарячка. Страшний суд! – гомоніли поміж себе (= між собою) селяни.*

У 5 РецК української мови зустрічається зворот *поміж себе*, що, в свою чергу, вживається синонімічно до зворотів *між собою* та *поміж себе*:

(38) *Селяни стиха гомоніли поміж себе (= між собою; поміж себе), хто дрімав.*

Відзначимо, що в художніх текстах обставинний зворот *між собою* більш ніж у два рази частіше вживається в структурі РецК з рефлексивними дієсловами (РД) (38 од.), ніж із нереклексивними (НРД) (15 од.). Це пояснюється семантикою дієслів, з якими сполучається зворот *між собою*; ці дієслова позначають, зазвичай, спілкування й різні види взаємин між людьми (*ворогувати між собою, шепотіти між собою* тощо):

(39) *Вони розмовляли, як двоє добрих сусідів, що здавна приятелюють між собою, але не мають бажаної змоги часто бачитися.*

У РецК із РД зворот *між собою* є не головним, а додатковим засобом вираження взаємності і його відсутність не впливає на реципрокальність самої конструкції, наприклад:

(40) *Слуги здивовано переглядались між собою.*

При опущенні в РецК (40) звороту *між собою* значення взаємності не усувається, тому що головним засобом вираження взаємності є складний словотворчий формант (префікс *пере-* і РП *-ся*), що надає вихідному дієслову (*глядіти*) значення реципрокальності.

Висновки і перспективи дослідження. Синтаксичні РецД утворюються в зіставлюваних мовах шляхом додавання до мотиваційного дієслова відповідного взаємного займенника (нім. – *einander*; укр. – *один одного*) або звороту (нім. – *einer den anderen*; укр. – *між собою, н(р)оміж собою*). Синтаксичні РецД у німецькій мові (1136 од.) майже в два рази переважають аналогічні утворення в українській мові (686 од.), що пояснюється, зокрема, аналітичністю граматичного ладу німецької мови порівняно із синтетичністю української мови. Вивчення інших засобів вираження реципрокальності в різноструктурних мовах може стати перспективою подальших студій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк Л. А. Залоговые значения взаимности и проблемы скрытой грамматики (на материале белорусского языка) / Л. А. Антонюк, А. Е. Михневич // Проблемы теории грамматического залога. – Л. : Наука, 1978. – С. 186–193.
2. Басиров Ш. Р. Типологія дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах: [монографія] / Ш. Р. Басиров. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – Т. 1 Типологія, зіставні, діахронічні дослідження. – 333 с.
3. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець,

К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с. 4. *Генюшене Э. Ш.* Рефлексивные глаголы в балтийских языках и типология рефлексивов / Э. Ш. Генюшене. – Вильнюс : Мин-во высш. и сред. спец. образования ЛитССР, 1983. – 168 с. 5. *Генюшене Э. Ш.* Реципроки в системе рефлексивов / Э. Ш. Генюшене // *Материалы семинара по теоретическим проблемам синтаксиса.* – Пермь : Пермский гос. ун-т, 1975. – Ч. 2. – С. 23–24. 6. *Городенська К. Г.* Слововірна структура слова / К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. – К. : Наук. думка, 1981. – 499 с. 7. *Девкин В. Д.* Глаголы с sich в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / В. Д. Девкин. – М., 1952. – 14 с. 8. *Загнітко А. П.* Теоретична граматики української мови : Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с. 9. *Клименко Н. Ф.* Слововірна морфеміка сучасної української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. – К., 1998. – 162 с. 10. *Князев Ю. П.* Грамматическая семантика. Русский язык в типологической перспективе / Ю. П. Князев. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 702 с. 11. *Ковалёва М. Т.* Возвратные глаголы в современном белорусском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.03 „Славянские языки” / М. Т. Ковалёва. – Минск, 1967. – 17 с. 12. *Михайлик Р. П.* Семантико-граматична структура дієслів на -ся в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Р. П. Михайлик. – К., 1995. – 16 с. 13. *Недялков В. П.* Заметки по типологии выражения рефлексивного и реципрокального значений / В. П. Недялков // [В.С. Храковский и др.] ; 40 лет Санкт-Петербургской типологической школе. – М. : Знак, 2004. – С. 315–393. 14. *Норман Б. Ю.* Переходность. Залог. Возвратность : на материале болгарских и других славянских языков : [монография] / Б. Ю. Норман. – Минск : Изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1972. – 132 с. 15. *Радзиховская В. К.* Функционально-семантическая категория взаимности в современном русском языке / В. К. Радзиховская. – М. : Прометей, 2005. – 136 с. 9. *Сучасна українська літературна мова* / [за ред. А. П. Грищенка]. – К. : Вища шк., 1993. – 365 с. 16. *Холодович А. А.* Реципрок / А. А. Холодович // *Проблемы грамматической теории.* – Л. : Наука, 1979. – С. 161–172. 17. *Янко-Триницкая Н. А.* Возвратные глаголы в современном русском языке / Н. А. Янко-Триницкая. – М. : Изд-во Акад. Наук СССР, 1962. – 246 с. 18. *Buscha J.* Reflexive Formen, reflexive Konstruktionen, reflexive Verben / J. Buscha // *Deutsch als Fremdsprache.* – 1982. – № 3. – S. 167–174. 19. *Helbig G.* Probleme der Reflexiva im Deutschen (in der Sicht der gegenwärtigen Forschung) / G. Helbig // *Deutsch als Fremdsprache.* – 1984. – № 2. – S. 78–89. 20. *Stötzel G.* Ausdrucksseite und Inhaltsseite der Sprache / G. Stötzel // *Linguistische Reihe.* – München : Max Hueber Verlag, 1970. – Bd. 3. – 231 S. 21. *Wiemer B.* Reciprocal and reflexive constructions in German / B. Wiemer, V. P. Nedjalkov // *Reciprocal Constructions.* – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – P. 465–512.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

22. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / [укладач і головний редактор В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с. 23. *Новий тлумачний словник української мови* / Укл. В. В. Яременко, О. Сліпущко. – В 4-х т. – К. : Аконіт, 2004. – Т. 1-4. 24. *Словник української мови в 11 томах.* – К. : Наукова думка, 1970-1980. 25. *Deutsches Wörterbuch* / von G. Wahrig. – Leipzig : Mosaik Verlag, 1980. – 1493 S. 26. *Duden* “Das große Wörterbuch der deutschen Sprache” in 6 Bd. / [Hrsg. u. bearb. vom Wissenschaftlichen Rat u. d. Dudenred. unter der Leit. von Günther Drosdowski]. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Bibliographische Institut, 1970. – 1980. – Bd. 1. – 464 S. ; Bd. 2. – 928 S. ; Bd. 3. – 1408 S. ; Bd. 4. – 1904 S. ; Bd. 5. – 2432 S. ; Bd. 6. – 2992 S. 27. *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache.* – [Herausgegeben von R. Klappenbach, W. Steinitz]. – Berlin : Akademie Verlag, 1976. – 1984. – Bd. 1-6.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2014